

AZ AQUINCUMI ORGONA

Ma már az egész világon híre kelt annak a furcsa orgonának, melyet Aquincum földjéből ástak ki két esztendővel ezelőtt, s melyről most érdekes könyvet írt Nagy Lajos, az aquincumi muzeum igazgatója. Az egész világon nincsen párja ennek a rendkívül érdekes ókori hangszernek, mely alkalmat ad rá nekünk, hogy elképzeljük: milyen istrumen-tumon muzsikáltak, mi mellett mulattak, táncoltak, énekeltek és lakomáztak a hajdan-kor kultúrnépei. A világ egyetlen múzeuma sem dicsekedhetik ilyen régi orgonával, mint a mienk, melyet megcsodálni külföldi tudósok zárandokolnak hozzánk az aquincumi muzeumba, hogy tanulmányozzák registerét, sípjait, fújtatóját és billentyűit.

Az ezerhétszázestendősi orgona

A hajdani aquincumi városfal tözsomszéd-ságában a városkapu mellett két évvel ezelőtt feltárult a *collegium centonariorum* székháza, vagyis az aquincumi polgári város tűzoltóságának laktanyája. Az épületet annak idején tűzvész pusztította el és a tűzvész alkalmával a padimentum, amelyen a híres-neves orgona állott, orgonástól, mindenestül együtt a pincébe zuhant. A törmeléktől eltemetve több, mint másfélezer esztendeig őrizte a föld, amelyből két esztendővel ezelőtt ásták ki az orgonát, mikor az elektromosművek új transformátorát építették. Ennek a véletlennek köszönhetjük, hogy ránkmaradt az ókor eddig első ismert orgonája. A tűz és az idő kissé megrongálta az orgonát, mégis olyan részek maradtak belőle, hogy az eddigi leírásoknál hitelesebb képet adnak a római orgonának egyik előrehaladott fejlődési fokáról. Az orgonára különben feliratos réztáblácska van erősítve. Erről tudjuk meg, hogy a *hydra-t*, vagyis viziorgonát G. Jul. *Viatorinus*, a *collegium centonariorum* praefectusa, vagyis a tűzoltóparancsnok ajándékozta a *collegium*nak. Az ajándékozás *Modestus* és *Probus* consulsága alatt történt. K. u. 228-ban. Vagyis ez az orgona 1706 esztendősi, ami időnek elég szép idő.

Erről a csoda-orgonáról írt most nagyon érdekes könyvet Nagy Lajos, az aquincumi muzeum igazgatója. Tőviről-hegyire elmondja benne, hogy milyen ez az orgona; hány a sípja; milyen volt a fújtatója, és miképpen működött, mikor még ép volt. Elmondja Nagy Lajos, hogy a régiek miyennek ábrázolták az antik orgonát; mit mondtak róla a kortársak?! Hogy jobban megértsük a dolgot, az archeológia fiatal tudósa útbaigazítása alapján egy pécsi neves orgonagyáros megépítette ennek a római korbéli orgonának rekonstruált mását és bizonyára akad majd olyan orgonista, aki játszani is fog tudni rajta.

Miképp született az orgona?

Mindenképpen érdekes Nagy Lajos könyve, melynek egyik legpompásabb fejezete az, amelyben az író azt mondja el, hogy, hol volt a helye és mi volt a jelentősége az orgonának az antik kultúrában? Ebből a tanulmányból megtudjuk, hogy az orgonát *Ktesibios*, az ókor egyik legkiválóbb mechanikusa, egy alexandriai borbély fia, fedezte fel, ki ifjabb korában úgy látszik, maga is a borbélymesterséget folytatta. Atyjának műhelyében figyelte meg először, hogy légnyomással hangot lehet létrehozni. Mikor pedig a víznyomás komprimáló erejének a levegő tömege összenyomására való felhasználására is rájött s a komprimált levegőt sípokba vezette: már elméletileg kész is volt a viziorgona legfontosabb kelléke. Nagy Lajos megállapítja azt is, hogy a viziorgona megtalálása a Kr. e. III. század közepére tehető. Ez a borbélynak indult ember különben sokoldalú ember lehetett s mint feltaláló, *Vitruvius* szerint sok olyan gépezetet szerkesztett, mely nem annyira az életszükségletnek követelménye, hanem csak gyönyörködtetés és élvezet a céljuk.

Az antik zene kutatói szerint a viziorgonát Alexandriában találták fel és akkor jelenik meg a viziorgona, mikor a régi hellének zenéje hanyatlásnak indult. Alexandria, az antik világ Párizsa, egyesítette magában a legmagasabb filozófiát a legmélyebb romlott-

sággal; kozmopolita jellege összekötő kapocs lett a Kelet és a görög-latin civilizáció között.

A viziorgona Rómában a köztársaság vége felé már elterjedt volt. *Cicero*, mint közhírt dolgot említi a „*Tusculumi vitatkozások*”-ban, amikor *Epicurus* tanaival szemben a *summum bonum*-ról polemizál. A *hydraulista a res voluptariae* osztályába sorozza, mint az érzékekre ható izgató szert. Együtt említi a pikáns ízű hallal, a virágok illatával és a füstölők szagával.

Nero bizalmas barátja, a semmittevés, a finomodott fényűzés nagymestere, és az ízlés bírója: *Petronius*, midőn a felszabadult és meggazdagodott rabszolgának, *Trimalchió*nak lakomáját leírja: megismerteti velünk a húsfelszeletelőt, aki a zene hangjai mellett illegetve magát, úgy vágja fel a sültet, hogy mindenki egy gladiátorra gondol, aki a viziorgona hangjai mellett viaskodik. *Nero* tanítója, a széles műveltségű és mélyenjáró gondolatvilágáról híres *Seneca* is említést tesz az orgonáról, hogy viadatok alkalmával régi hangszerek mellett nagy szerephez jutott.

Az orgona az egyházban

A későbbi időben már annyira divatosá vált az orgona, hogy *Ammianus Marcellinus* keservesen panaszkodik, hogy már csak kevés házban foglalkoznak komoly tanulmányokkal, melyek pedig korábban kiváló és jóhangzású nevet szereztek maguknak. Csak a látványosság és a zene kell; a filozófus helyét elfoglalta az énekes, a szónokét a színész. A könyvtárak, mint a sírok be vannak zárva, s ehelyett csak viziorgonákat és óriásméretű lyrákat konstruálnak. Menyegzőkön is divatos hangszer volt az orgona. A IV. század egyik ismeretlen költője írja, hogy a menyegzőn a zajos karban a húros hangszerek, tibiák, dobok, trombiták és sistrumok mellett az orgonák játszották a vezetőszerpet. Az *orgona blanda* kíséri a fegyvertáncokat is; sőt a labdajáték mellett sem marad el, mint a veronai diptychonon láthatjuk.

Az antik pogány istentisztelet sem idegenkedett az orgonától; ellenben a keresztény istentisztelet kezdetben kizárta az orgonát, mint általában minden hangszert. A keresztények általában ellenszenvvel viselkedtek az antik zenével szemben. Ez a magatartás az orgonával, mint hangszerrel szemben annál inkább indokolt volt, mert hiszen a véres gladiátorjátékok színhelyén az amphitheatrumokban, színházakban, a mártírok vérével bőven öntözött arénában, az orgona a viadatok kísérete és jelzője volt. Azonban az egyház hivatalos állásfoglalása — úgy látszik — csak hallgatóságos volt, mert maguk az egyházatyák, keresztény írók gyakran emlegetik az orgonát és igen elismerően nyilatkoznak róla. Egyébként a világi hangszer lassan hódít teret az egyházi területen, míg diadalmasan bevonulhat a liturgiába. A *Saint-Maximin*-i szarkófág arról tanuskodik, hogy a IV. században a halotti szertartásoknál az éneket kísérhette. A keleti egyház templomaiból száműzte a hangszereket. Egyáltalában üldözte a zenét. A laodiceai zsinat több kánonja a zenészeket a mélyen megvetett komédiásokkal hasonlítja össze.

Az első orgona Franciaországban

757-et írtak midőn az *Annales*-ek, mint nagy eseményt könyvelték el az első orgonának Franciaországba való érkezését. Ez légfújtató orgona volt, s *Konstantinos Kopronimos*, a nagy képromboló bizánci császár küldötte ajándékba *Pippin* frank királynak, akivel családi kapcsolatot óhajtott létesíteni.

Az első Nyugaton készített orgona neve *hydraulica*, vagy *hydraulicum* s görög módra készítették. Leírása nem maradt ránk, de *Degering* eltalálhatta a valót, hogy a velencei *Georgius Vitruvius* előírása után készítették el hangszert s ő lehetett az, aki a *Vitruvius* archetypusát Németország területére vihette. Nyugaton ekkor kerül be az orgona tulajdonképpen a keresztény templomokba s lesz szerves része a liturgiának. Ez adta meg fejlődésének gyors menetét, terjedelmének, sípjainak határtalan lehetőségeit és a XIV. században már a „hangszerek királynőjének” nevezik az orgonát.

KORYTNICA-FÜRDŐ (a szlovák Karlsbad) 900 m a t. sz. f. Biztos eredményeket ér el gyomor-, bél-, ideg-, hólyag- és epekömegbetegedéseknél, valamint vérézékenységénél. Természetes szénsavas fürdők, vizgyógyintézet, enterocleaner. Vadregényes lenyves vidék. Prospektussal a Fürdőigazgatóság szolgál.

Az aquincumi orgona feltámasztja az antik zene egyik közkedvelt hangszerét, melynek a világ minden részéből csudájára járnak hozzánk a tudósok.

Pásztor Mihály